

Het uitbreidingsplan Naarden-Zuid van 1912

In 1992 werd in opdracht van de provincie Noord-Holland in het kader van het **Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland** een **Gemeentebeschrijving** van Naarden opgesteld. Daarin kwam ik een terloopse verwijzing tegen naar een uitbreidingsplan uit 1912 voor het gebied ten zuiden en zuidoosten van de Vesting Naarden door ene W.H. van Nieuwstadt. In het Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen vond ik inderdaad een aantal tekeningen en daarop betrekking hebbende correspondentie uit de jaren 1912-1914. Nol Verhagen

Inspectie der Volksgezondheid

Het begint ermee dat de heer D.E. Wentink, Inspecteur der Volksgezondheid van Noord-Holland en Utrecht aan Burgemeester en Wethouders meldt dat hij met de heer Van Nieuwstadt heeft gesproken over het maken van tekeningen voor de bedoelde uitbreiding. Het gaat daarbij vooral over de schaal van die tekeningen: Wentink wil ze op kadastraal niveau, dat wil zeggen 1:2500, terwijl Van Nieuwstadt vindt dat het wel wat kleiner kan. Maar dat laatste is duurder, omdat dan de kadastrale kaart eerst verkleind moet worden. U zult zich misschien afvragen wat de Inspectie der Volksgezondheid hiermee te maken had, maar in 1901 was juist vanuit het oogpunt van volksgezondheid een Woningwet in het leven geroepen, die bedoeld was om een einde te maken aan de belabberde volkshuisvesting die een bedreiging was voor de volksgezondheid. Van die tijd dateren ook de regels voor uitbreidings- en bestemmingsplannen.

Een nieuwe villawijk?

Van Nieuwstadt gaat aan het werk en maakt een aantal tekeningen die in het gemeentearchief bewaard zijn gebleven en die, zoals

op afbeelding 1 is op de volgende bladzijde is te zien, helaas in het verleden op nogal onoordeelkundige wijze zijn gerepareerd. Midden door afbeelding 1 loopt de spoorlijn. Onderaan is bebouwing te zien langs de Zwarteweg en de Comeniuslaan. Deze bebouwing viel grotendeels net buiten de Verboden Kringen van de vesting, met uitzondering van de Sandtmannlaan (onderaan links), waar even tevoren een serie houten middenstandswoningen (de term middenstandswoning is sindsdien sterk aan inflatie onderhevig geweest!) was opgetrokken. Rechts is bebouwing te zien langs de Lambertus Hortensiuslaan, die parallel loopt aan de Bussumervaart. Het gebied in de hoek van de Lambertus Hortensiuslaan en de Comeniuslaan was in de tien jaar daarvoor al bebouwd onder de naam Koningin Wilhelminapark, als tegenhanger van het Prins Hendrikpark aan de zuidkant van de Comeniuslaan.

Het is mij niet duidelijk of het de bedoeling was de bestaande zanderijsloten te dempen. Dat is op de kaart niet aangegeven. De nieuwe wegen lopen grotendeels parallel aan de sloten, maar gaan er soms ook dwars overheen. Opvallend is de ruime opzet.

Afbeelding 1

Sandtmannlaan

Spoorlijn

Comeniuslaan

Lamb. Hortensiuslaan

Waarschijnlijk stond het stadsbestuur een villawijk voor ogen.

Naarden had na de aanleg van de spoorweg het nietige Bussum razendsnel zien uitgroeien tot een welgestelde forensengemeente, en hoopte zo wellicht eenzelfde succes deelachtig te worden. Dat vermoeden wordt bevestigd doordat in afbeelding 2 die het gebied ten westen en ten oosten van de Amersfoortsestraatweg

bestrijkt, dicht tegen de vesting aan twee villaparken zijn getekend. Merkwaardig is dan weer dat het gebied ten westen van de Amersfoortsestraatweg, waar zich nu het Rembrandtkwartier bevindt, niet met straten is ingevuld. De achtergrond van dit uitbreidingsplan moet nog eens grondiger worden uitgezocht. Dan wordt misschien ook duidelijk waarom noch op de tekeningen noch in de daarover gevoerde corres-

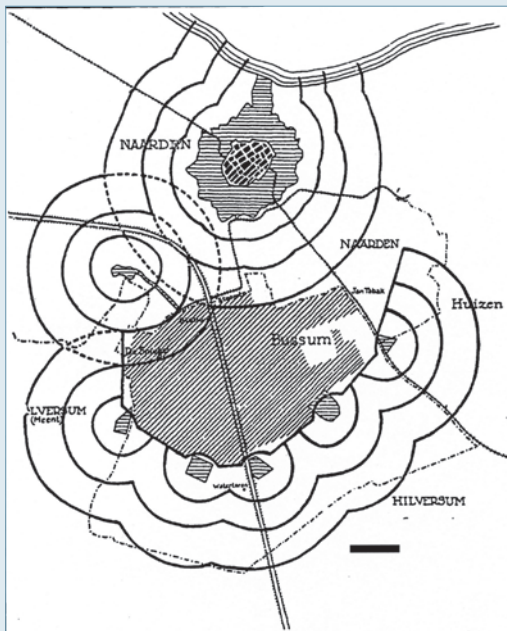
Afbeelding 2

pondentie met geen woord wordt gerept over twee belangrijke componenten van het gebied: de Verboden Kringen en de verlegging van de Rijksweg.

Verboden Kringen en de Rijksweg

Op het moment van ontwerp van dit plan was in dit gebied de Vestingwet van 1852 nog volop van kracht. Die verbod bouwactiviteiten in het gebied. Misschien preludeerde het

gemeentebestuur op de verwachte opheffing van die wet, hoewel daar op dat moment bij mijn weten nog geen sprake van was. In elk geval was het realiteitsgehalte van dit plan zonder meer laag te noemen. Ook de verkeersdrukte op de route Amsterdam-Laren-Amersfoort is nog niet tot de ontwerpers doorgedrongen, hoewel die toch voor toenemende problemen zorgde. Niet lang na dit ontwerp begon men plannen te maken

De Verboden Kringen
rond de Vesting Naarden

voor verlegging van die weg, precies door het hier gepresenteerde plan heen. Het zou overigens tot 1930 duren voor die plannen gerealiseerde konden worden, onder meer door verzet van het ministerie van Oorlog in verband met het schootsveld van de vesting (zie ook het artikel over de Rijksweg, elders in dit nummer).

In de correspondentie lijkt men zich uitsluitend zorgen te maken over de rooilijnen. Op 5 maart 1914 werd het uitbreidingsplan vastgesteld door de gemeenteraad van Naarden

en op 22 april kreeg het ook de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Enkele maanden later brak de Eerste Wereldoorlog uit. Van het plan wordt niets meer vernomen. Misschien kwam dat doordat Naarden kort daarna met de neus op de feiten werd gedrukt, zoals hieronder uiteengezet wordt.

De ontruiming van het schootsveld in 1914

Op 31 juli 1914 had koningin Wilhelmina een algehele mobilisatie afgekondigd. De Vesting Naarden moest in staat van verdediging worden gebracht en er werden voorbereidingen getroffen om de kleine kring, tot 300 m buiten de vesting, te ontruimen. Op woensdag 5 augustus werd een proclamatie bekendgemaakt, waarmee burgers werden geïnformeerd dat de houten huizen in het voorterrein zouden worden gesloopt. Stenen huizen mochten nog blijven staan, maar de bewoners daarvan werd wel duidelijk gemaakt dat hun huizen wellicht op korte termijn zouden volgen. Het burgerlijk bestuur werd geheel overruled door de militairen, die (te) voortvarend tewerk gingen. De bewoners van circa 285 houten en stenen huizen, ook uit de middelbare en de grote (buitenste) kringen, kregen bevel om hun huizen te verlaten. Onder hen boomkweker

Klaar voor vertrek in
de Sandtmannlaan
(illustratie overgenomen
uit De Omroeper)

De weeskinderen van het Leger des Heils op station Naarden-Bussum (illustratie overgenomen uit De Omroeper)

en tuinarchitect Dirk Tersteeg, die in een houten huis woonde op de hoek van de Lambertus Hortensiuslaan en de Galgesteeg (nu de Godelindeweg). Er ontstond grote paniek. De bewoners van de huizen aan de Sandtmannlaan sloegen op de vlucht, want anders kun je het niet noemen. De kranten meldden dat verhuisswagens en karren de doorgang versperden en dat de voortuintjes volstonden met huisraad. De kinderen van het tehuis van het Leger des Heils aan de Lambertus Hortensiuslaan werden per trein afgevoerd naar Amsterdam. Een deel van de bomen van de kwekerijen binnen de kleine kring werd omgezaagd en dat gold ook voor de hoge iepen langs de Amersfoortsestraatweg en voor het tolhuisje op de hoek van de Amersfoortsestraatweg en de Huizerweg (bij het ophaalbruggetje dat er nog steeds ligt). Uiteindelijk werden er 6 houten woningen en wat schuren daadwerkelijk gesloopt. Er stonden nog veel meer huizen op de nominatie om te worden gesloopt, evenals een aantal schoorstenen (voornamelijk van blekerijen) en zelfs de kerktorens van Bussum en de watertoren zouden er aan moeten geloven.

Inmiddels was tot de legerleiding doorgedrongen dat de Genie in Naarden wel erg voortvarend van start was gegaan. Op 9 augustus werd de operatie gelukkig gestaakt. Het Commando in Naarden had te weinig acht geslagen op de opdracht van de legerleiding dat bij de ontruiming particulier bezit niet mocht worden geconfisqueerd en dat woningen moesten worden gespaard.

De schade bleef dus beperkt, maar iedereen was wel weer doordrongen van het risico van bouwen in de Verboden Kringen en van de macht van het militaire apparaat.

Bronnen

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland.

Naarden, *Gemeentebescrijving, herziene versie, juni 1992*
Henk Schaftenaar en Annie Verweij, 'De ontruiming van het schootsveld van Naarden honderd jaar geleden.

Een te voorbarige actie aan het begin van de Eerste Wereldoorlog', in: *De Omroeper*, jaargang 27, nr. 3, september 2014

Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen